

Chudoba v umení, umenie v chudobe

Divadlo Pôtoň sa už niekol'ko rokov venuje sociálnym a politickým tématom, ktoré dokáže podať vlastným umeleckým jazykom. Divadelníci z Bátoviec vedia svoj zámer jasne formulovať a vzbudíť diskusie o daných témach i o ich umeleckom spracovaní. V minulosti sa predmetom takejto diskusie stala inscenácia *Psota*, ktorá vznikla na základe terénneho výskumu v Tekovských Lužanoch a zaoberala sa tému chudoby. Silná spoločenská téma – problémy s xenofóbiou naprieč vlastnými dejinami – sa objavila aj v ostatnej inscenácii divadla s názvom *Krajina nepokosených lúk*. V tomto prípade sa v úlohe bezmocných ocitol celý národ, ktorý trpel pod nadvládou mýtov, silných slov a predsudkov. Spojenie mytológie s absurditou, dokumentaristickými vsuvkami, štylizovanou poetickostou a zmyslom pre muzikalitu slova a pohybu dalo divákom možnosť takmer neobmedzene vnímať videné a zároveň rezignovať na snahu úplne porozumieť.

Vo najnovšej inscenácii *PS/Fragile* (prvú premiéru mala v decembri 2014, v auguste 2015 sa uskutočnila obnovená premiéra) si tvorcovia opäť všímajú problematiku nedostatku a nadbytku, chudoby a bohatstva, a konfrontujú sociálne problémy, ktoré tieto dva svety produkujú. Režisérka Iveta Ditte Jurčová a dramaturg Michal Ditte sa inšpirovali novelou F. M. Dostojevského *Krotká*. Námetom tohto diela sa pre Dostojevského stala pravdepodobne udalosť, ktorú opísal v októbrovom čísle *Denníka spisovateľa*. Rozpráva o nerovnom vzťahu úžerníka, bývalého vojaka, ktorý sa ožení s mladou chudobnou krajčírkou, neschopnou nájsť si prácu.

Projekt voľne nadvázuje aj na úspešnú inscenáciu *Psota*, ktorá sa zaoberala extrémnymi životnými situáciemi. Obe inscenácie majú teda spoločnú tému

chudoby a istú apelatívnosť, avšak odlišujú sa umeleckým prejavom. V *Psote* sa téma sociálnych rozdielov predstiera civilne cez osudy jednej rodiny, v *PS/Fragile* sa objavuje zaobalená v dobových kostýnoch, v monologickom prehovore rozprávača a štylizovanom pohybe. Tvorcovia prichádzajú s inscenáciou v období, keď sa rezonujúcim pocitom v spoločnosti stáva strach – strach z neznámeho, z nedostatku, z chudoby, z cudzincov. V inscenácii je práve tento strach vyabstrahovaný do podoby tichej domácej bolesti, ktorá je paradoxne ukázaná formou akejsi pútovnej atrakcie.

Inscenácia je situovaná do nadrozmernej drevenej kocky, ktorej predná strana sa vyklápa a ponúka pohľad do stroho zariadenej izby. Evokuje (už podľa názvu inscenácie) veľkú debnu,

PS/Fragile
— H. Rabová,
B. Matuščin
foto M. Ditte

v ktorej sa prepravuje krehký tovar. Umenie je tu prezentované ako tento tovar, obsah vo vnútri debny, ako senzácia, ktorú rozprávač na začiatku propaguje jarmočným spôsobom. Diváci majú možnosť pozrieť sa na dvojicu vo vnútri kocky cez vrezané diery ešte pred predstavením. V krátkom momente tak narúšajú ich intimitu. Akcia sa dokonca začína zvolávaním divákov cez megafón, čo evokuje kabaret, cirkus alebo jarmočné predstavenie. Spomínaná izba, v ktorej dominuje skladacia posteľ, je stroho vybavená, ale plná dusivej atmosféry nerovného vzťahu. Celá inscenácia sa nesie v duchu hlbokej nostalgie, smútka zmiešaného s napäťom.

Kompozične ide o dlhý monológ rozprávača, ktorý dramaticky opisuje jednotlivé momenty spoločného života s manželkou. Postupne sa odkrývajú štádia odcudzovania sa oboch manželov (Henrieta Rabová a Branislav Matuščin), odhaluje sa ich vzájomná nenávist a nepochopenie vo vzťahu založenom na interakcii obete a diktátora, ktorý vedie až k samovražde mladej ženy. Popri tom, ako počujeme razantný,

ale časom monotónny hlas rozprávača plynne z magnetofónu hudobná stopa. Zvuky a mužove monologické výstupy znejú z magnetofónovej kazety, čo evokuje spomienky. Atmosféra tak pôsobí ešte viac deprimujúco a skľučujúco.

Koncept inscenácie je postavený na tom, že v spoločnom priestore existujú dvaja jedinci s dvomi spôsobmi života, ktoré sa odlišujú nielen sociálne, ale aj citovo a morálne. Pomocou niekoľkých situácií, v ktorých sa manželia ocitajú a ktoré muž ako rozprávač verbalizuje, sa divák postupne dostáva do myslenia dvojice. Jedna z kľúčových scén, ktorá je dobrým príkladom ich vzájomnej odlúčenosťi, sa odohráva v priestore pred nadzornou kockou. Obaja sedia na stoličkách akoby v hľadisku. Znie hlas rozprávača: „Povedal som jej ešte pred sobášom, že do divadla sa nebude chodiť, no predsa som rozhodol, že raz za mesiac pôjdeme, a to na slušné miesto, na kreslá. Chodili sme spolu, boli sme tri razy, videli sme Honbu za šťastím a, zdá sa mi, Spevavých vtáčikov. Oj, nanič to bolo, nanič! Mlčky sme šli ta a mlčky sme sa vracali.“ Obaja sa potom ocitnú

„ Koncept inscenácie je postavený na tom, že v spoločnom priestore existujú dvaja jedinci s dvomi spôsobmi života, ktoré sa odlišujú nielen sociálne, ale aj citovo a morálne. “

PS/Fragile
— H. Rabová,
B. Matuščin
foto M. Ditte

v divadle, v ktorom sledujú záznam inscenácie Psota. Kým žena len mlčky sedí, muž ironicky cituje recenziu: „Aj keď je Divadlo Pôtoň radikálne svojím osobitým produkčným zázemím, cieleným záujmom o spoločensko-sociálne pomery a zreteľnou snahou o umelecký výraz, ľudomilné režijno-dramatické duo Jurčová-

-Ditte má sklon strácať ohľad na diváka. Darmo má režisérka snahu vnášať do svojich kusov silné témy. Darmo hľadá vždy nové techniky a výraz. Darmo drží stráž nad priebehom večera stá akási morálna autorita. Nemožno povedať, že by mala javiskový tvar a jeho výpoved' pevne v rukách.“ Táto scéna naznačuje možné čítanie inscenácie aj ako konfrontáciu umeleckej výpovede s jej kritickou percepciou a zároveň s vnímaním diváka, ktorý sa s divadlom stretáva zriedkavo alebo takmer vôbec.

Výnimočná je pohybová stránka inscenácie, na ktorej herci spolupracovali s choreografkou a tanečnicou Stanislavou Vlčekovou. Spôsob, akým Henrieta Rabová pracuje s telom a gestami, vytvára expresívny pohľad na krehkosť a amorfnosť bytia ženy, čo na druhej strane vyvažuje razantnosť jej skutkov. Autor hudby Jozef Vlk do inscenácie vložil hľabavú mystiku, zmiešanú s melancholiou, ktorá sprevádza celý priebeh predstavenia. Spojenie poetík Debris Company a Divadla Pôtoň cítiť nielen v hudobnej alebo pohybovej stránke, ale aj v hereckej práci. Príznačné sú pre ňu prepracované gestá a pohyby, rovnako ako premyslená a sústredená výpoved', pričom zároveň dochádza ku konfrontácii sociálneho a umeleckého posolstva.

Scénografia Toma Cillera bola variabilná vzhľadom na možnosti manipulácie s drevenou kockou, pričom umožnila vyniknúť presným pohybom a choreografií. Súčasne zhmotňovala aj stiesnené pocity samotných postáv. Táto kocka môže ale pôsobiť neskôr (v prípade, že sa budú realizovať ďalšie predstavenia v plenéri, tak ako je naplánované) aj ako svojbytný architektonický

„Celková štruktúra inscenácie tak môže priniesť silný emočný zážitok, a to najmä preto, že svojou výpoved'ou smeruje priamo k divákom, ktorí majú existenčné problémy, majú skúsenosti s nedostatkom a chudobou.“

PS/Fragile

— H. Rabová,
B. Matuščin
foto M. Ditte

artefakt, ktorý je zároveň variabilný a prenosný na spôsob kočovných divadiel. To však bolo v interiéri počas premiéry samozrejme potlačené.

Obnovená premiéra zatial' ukázala, že viacero elementov inscenácie je ešte stále vo vývine, na ceste, najmä pokial' ide o presnosť a „usadenosť“ hereckých výkonov alebo technickú stránku, ktorá sa práve na premiére ukázala ako problematická. Iné (najmä atmosférotvorné) podmienky určite tiež ponúkne plánovaná realizácia inscenácie v exteriéri. Tvorcovia dokonca mienia reprízy prezentovať v najchudobnejších regiónoch Slovenska. Celková štruktúra inscenácie tak môže priniesť silný emočný zážitok, a to najmä preto, že svojou výpoved'ou smeruje priamo k divákom, ktorí majú existenčné problémy, majú skúsenosti s nedostatkom a chudobou. Bude zaujímavé sledovať putovanie súboru práve po takýchto obciach a mestach.

18 Ako budú títo diváci reagovať na pomerne

náročný umelecký tvar, ktorý má ale zároveň potenciál poctivo sa zaoberať ich problémami?

Napriek ľahšej poetike a istej potrebe pripravenosti na sledovanie inscenácie môže byť toto dielo pre budúcich divákov blízke emocionálne a intuitívne. Aj prostredníctvom neho sa môžu konfrontovať so svojou životnou situáciou, a zároveň si vytvárať vzťah k umeniu, ku ktorému dosiaľ možno nemali žiadneny vyhranený postoj (prípadne ho mali skreslený predstavkami). ♀

Tveta Ditte Jurčová, Michal Ditte: PS/Fragile

na motívy novely F. M. Dostojevského *Krotká*
úprava textu I. Ditte Jurčová, Michal Ditte dramaturgia
M. Ditte rézia I. Ditte Jurčová scénografia T. Ciller
hudba J. Vlk pohybová spolupráca S. Vlčeková výroba
kostýmov E. Maťová účinkujú H. Rabová, B. Matuščin
Obnovená premiéra 21. august 2015,
Divadlo Pôtočný, Bátovce